בשלח

א. בהמשך הסיפור דיציאת בנ"י מארץ מצרים ורדיפת המצרים אחרי־הם נאמר בפרשתנו [1]: „ופרעה הקריב וישאו בנ"י את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ויצעקו בנ"י אל ה'". ומעתיק רש"י מן הכתוב תיבת „ויצעקו" ומפרש: „תפשו אומנות אבותם" [2].

וצלה"ב:

א) מה קשה בתוכן הכתוב שבגלל זה הוצרך רש"י לפרש את פירושו הנ"ל? — הלא פי' הכתוב מובן בפשטות: כאשר ראו בנ"י שהנם בצרה, כי „מצרים נוסע אחריהם", צעקו והתפללו אל הקב"ה שיציל אותם.

ב) אין לפרש שרש"י בא לשלול הפי' ויצעקו ל' תרעומת [3]

דלכאורה רק עפ"ז מובן ההמשך: ויצעקו גו' מה זאת עשית לנו גו'

— דא"כ העיקר חסר והול"ל: ויצעקו, ויתפללו תפשו כו'.

ג) ולאידך, אם יש צורך לפרש ולבאר טעם צעקתם ותפילתם להקב"ה, הרי הי' לו לרש"י לפרשו בכתוב שבו מסופר ע"ד צעקת ותפילת בנ"י לה' בפעם הראשונה — והיינו בפ' שמות שבה נאמר [4] „ויזעקו (בנ"י) ותעל שועתם אל האלקים"? כי עכצ"ל, בפש־ש"מ, שהו"ע צעקת ושועת התפלה ל־הקב"ה [5], ולא זעקה מגודל היסורים וקושי השיעבוד [6], שהרי כבר נאמר לפנ"ז „ויאנחו בנ"י מן העבודה".

ד) איך מתאים בכלל לתאר את ענין התפלה בשם „אומנות (אבותם)"? ומל־בד זאת: הרי ה„אומנות" (במובן של התעסקות קבועה באיזו עבודה או מלאכה) של האבות היתה, בפשוטו של מקרא, רעיית צאן, כמסופר בתורה.

ב. להלן ממשיך רש"י: „באברהם הוא אומר [7] אל המקום אשר עמד שם. ביצחק לשוח בשדה [8]. ביעקב ויפגע במקום" [9]. והיינו כי הלשונות „עמד", „לשוח", „ויפגע" מרמזות לענין התפלה.

ולכאורה אינו מובן: למה הביא רש"י כתובים אלו שתפילותיהם של האבות נזכרות בהם בדרך רמז, ולא הביא במקומם כתובים אחרים שבהם מפורש ענין זה:

באברהם נאמר (בפ' לך [10], שהוא גם קודם להכתוב שמביא רש"י): „ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה'" [או הכ' שלפנ"ז „ויבן שם מזבח לה' ה־נראה אליו"]. ויתירה מזו: הכתוב „אל המקום אשר עמד שם" נאמר בפרשה (דסדום ועמורה) שבה מפורש, ובאריכות גדולה, שאברהם הרבה בבקשות ותפילות בעד סדום ועמורה — ואילו

1) יד, י.
2) תנחומא ט. מכילתא עה"פ (וציינו ברמב"ן כאן) — ובשניהם כתוב אחד בנוגע לאברהם (כבפנים ס"ב), משא"כ בנוגע ליצחק ויעקב.
3) רמב"ן בדעת התרגום.
4) ב, כג.
5) להעיר מפי' הב' באוה"ח שם. וב־כלי יקר שם בתחילתו.
6) כמ"ש בספורנו ופי' הא' שבאוה"ח שם.
7) וירא יט, כז.
8) חיי שרה כד, סג.
9) ויצא כח, יא.
10) יב, ח.

רש"י אינו מביא תפלות אלו, אלא מש"נ בסיום הענין (לאחרי הפיכת סדום ועמורה) ברמז "אשר עמד שם"?

ועוד זאת: במכילתא — שהיא, לפי ציון המדפיסים [11], המקור לפירש"י זה — הובא אמנם הפסוק הנ"ל שנאמר (בפ' לך) "ויבן שם מזבח גו'", ולא הפסוק שמביא רש"י

[אולם אין להוכיח משינוי זה שרש"י מצא גירסא כזו במכילתא (אף שגם אז יש מקום לשאול למה בחר רש"י בנוסחא נדירה ולא בנוסחא הנפוצה כו') — מאחר שרש"י לא הביא את פירושו בשם המכילתא, אלא בתור פירוש בפשש"מ, הרי י"ל ששינה את דרשת הכתוב מכמו"ש במכילתא באופן שתתאים לפשוטו של מקרא (כדרכו של רש"י בכ"מ)];

ועד"ז גבי יצחק, שאנו מוצאים ב-מפורש בר"פ תולדות [12]: "ויעתר יצחק", "שהרבה והפציר בתפלה" עבור רבקה אשתו;

וכן ביעקב, שתפלתו מפורשת בפ' וישלח [13] — "הצלני נא מיד אחי גו'";

— הרי שבכל כתובים אלו מפורש ענין תפלתם של האבות, ולא רק בדרך רמז כבכתובים שבפירש"י.

ג. והביאור בזה: הקושי שבהכתוב (בתיבת "ויצעקו") שרש"י בא לתרץ, הוא:

מה מקום הי' להתפלל ובצעקה ל-הקב"ה — הרי כבר הבטיח להם הקב"ה שבנ"י יבואו לארץ ישראל [14]. ועד כ"כ שבנ"י יוצאים ביד רמה [15] (אף ש"ויר-דף אחרי בני ישראל"), ועפ"ז אינו מובן, ממ"נ: אם האמינו בהבטחת הקב"ה — אין צורך להתפלל. ואם לא האמינו (כי עי"ז שראו ש"מצרים נוסע אחריהם" והים לפניהם כו' נפלו בהם ספיקות כו'), הנה מה מקום להתפלל להקב"ה?

ולכן מפרש רש"י: "תפשו אומנות אבותם", היינו שזה שמצינו תפלות אצל האבות הוא לא רק שהתפללו בעת צרה, או במצב כיו"ב המביא לידי תפלה להקב"ה, כ"א זו היתה אומנות [16] ש-להם (ע"ד ל' רש"י בישראל ובלעם [17]), שכן התנהגו תמיד בכל עת להתפלל להקב"ה (וכמו שמוכיח כן מן הכתובים, כדלקמן).

ועד"ז הי' אצל בנ"י (בנים ל"אבותם") [18], שגם הם התפללו להקב"ה אף שכבר היתה להם הבטחה מאת הקב"ה שיבואו לארץ.

[ומה שנאמר בהכתובים לאח"ז ש-בנ"י אמרו אל משה "המבלי אין קברים גו' מה זאת עשית לנו גו' טוב לנו עבד מצרים גו'" — הרי זהו לאחרי ש-"ויצעקו בנ"י אל ה'" ולא נענו — שאזי [19] התחילו להתאונן [20].

---

11) ולפענ"ד הוא — מתנחומא: א) קרוב יותר ללשונו. ב) ועיקר — בד"ה הסמוך מציין רש"י עצמו לתנחומא — ולמה תומ"י יפליג למק"א?! ובתנחומא מביא ג"כ מפ' לך — אבל כתוב המאוחר (יג, ד)!

12) כה, כא. ובפרש"י.

13) לב, י"ג.

14) שמות ג, יז. וארא ו, ח. בא יב, כה. ובפירש"י שם פסוק כז.

15) פרשתנו יד, ח.

16) ע"ד שלחני תגר (רש"י — מספרי שם — דברים א, יג).

17) מטות לא, ח. עי"ש בפרש"י.

18) להעיר ממרז"ל (ברכות כא, א. וראה תניא פי"ג): הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

19) ועפ"ז מתורץ בפשטות דיוק הרע"ב והגו"א ועוד (בפירש"י) שמן הכתוב המבלי גו' משמע שנתרעמו (וע"כ אין לפרש שזה שצעקו היתה תפלה בלב שלם) — כי הרי

גם י"ל שדיבורים אלו לא באו מחמת העדר האמונה בה' (וכוונתם בזה היתה להתלונן כו'), אלא שדברו כן מחמת מצבם הדחוק, כטבע בנ"א הנמצאים בעת צרה כו' שמדברים מפני הצער בלי כוונה וכמרז"ל אין אדם נתפס בשעת צערו כי לא ברשע ידבר אלא לא בדעת[21]. אבל האמונה בהבטחת הקב"ה בתוקף אצלם, וכמפורש בפי' רש"י לאחרי זה עה"פ[22] "דבר אל בנ"י ויסעו — כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו[23] בי" — הרי מפורש שבנ"י האמינו בה' ובזכות זה "כדאי . . לקרוע להם הים").

ד. עפ"ז מובן ג"כ מה שרש"י מדייק להביא דוקא כתובים אלו כהוכחה לתפלתם של האבות — שהייתה באופן של "אומנות":

תפילת אברהם אבינו בפ' לך היתה משום טעם מיוחד (כפרש"י שם: נתגבא שעתידין כו' והתפלל שם עליהם. ועד"ז בכ' שלפנ"ז שהיתה כעין תפילת הודי', כפרש"י שם: על בשורת הזרע ועל בשורת א"י). וכן תפלתו על אנשי סדום ועמורה שהיתה למען הצילם מהפיכתן. ועד"ז תפילת יצחק דר"פ תולדות היתה לצורך בקשה מיוחדת — שתפקד רבקה אשתו. וכן ביעקב — תפלתו: "הצילני נא מיד אחי גו'".

ולכן מביא רש"י דוקא הכתובים "אשר עמד גו'", "ויצא יצחק לשוח בשדה", "ויפגע במקום" — שבכל אלו לא היו סיבות מיוחדות שבשבילן באו להתפלל; ומוכח מזה שענין התפלה הי' אצלם בדוגמא של "אומנות", של התעסקות באופן תמידי, גם מבלי סיבה מיוחדת שתעורר אותם להתפלל ל־הקב"ה.

ועפ"ז מובן בפשטות שלא יתכן פירוש זה גבי תפילתן של ישראל בפ' שמות, מאחר שתפילתם זו בצר להם היתה בתוכן של בקשה מיוחדת: התפללו לה' להושיעם ממצוקתם [ועד"ז בפ' בא[24] "ויקד העם", שטעם מיוחד לתפילה הלזו, כדפי' רש"י שם — "על בשורת הגאולה כו"].

ה. ההוראה מזה בעבודת האדם: ענין התפילה, ועד"ז לימוד התורה וכו', צ"ל בדוגמת ענין של "אומנות". היינו שלימוד התורה שלו צ"ל לא רק בכדי לידע המעשה אשר יעשו ואת המעשה אשר לא תיעשנה וכיו"ב, אלא לשם לימוד התורה עצמו. ועד"ז בקיום המצות ועבודת התפילה, שהתעסקות בהן אינה צריכה להיות לשם איזו תכלית ומטרה פרטית וכו', אלא באופן של אומנות, שזהו כל ענינו וכל מציאותו לעבוד הקב"ה בכהנ"ל.

ועד"ז צ"ל גם בה"עבודה עם הזולת": לא להתחשב בזה שבחיצוניות אין נראה שה"זולת" יש לו שייכות לתורה ולתפילה כו'; כי עליו לדעת שבעצם ובפנימיות זוהי ה"אומנות" של כאו"א מישראל, כי זוהי האומנות דאבות כאו"א, אלא שהיא בהעלם אצלו, ועליו רק לגלותה מההעלם אל הגילוי.

(משיחת ש"פ בשלח תשל"ה)

זה שנתרעמו הי' לאחרי ש"ויצעקו" ולא נענו כו'. או י"ל ע"ד שכבר פירש"י (וישב לז, כ) שמי שאמר זה לא אמר זה (ע"ד פי' הרמב"ן כאן פסוק י').

20) וע"ד מ"ש הרמב"ן כאן (פסוק יא) ועוד — בדברי המכילתא.

21) ב"ב טז, ב. פרש"י שם.

22) יד, טו.

23) ל' עבר. ולא פרש"י איזו אמונה. — כי מפורשת בקרא ובפרש"י לפני זה: שמות ד, לא. יב, כז. לט.

24) יב, כז.